

ACHTTIENDE PACIFICATIELEZING

Europa:
het gevaar van de verstomming

Gerard MORTIER

LARCIER

Nu Europa zich in een staat van voorlopig weliswaar nog virtuele oorlog bevindt, ligt het voor de hand een deelaspect van deze gebeurtenissen¹ als thema voor deze pacificatielezing te kiezen: namelijk de onmondigheid waarmee sommige politici en nog meer de nieuwsmedia op deze gebeurtenissen hebben gereageerd, zowel bij de analyse van de feiten als bij het formuleren van mogelijke reacties en oplossingen. We hoorden opnieuw spreken over de goeden en de slechten, over te organiseren kruistochten, over de superioriteit van de Westerse civilisatie, over het jachtwild dat men uit zijn pijpen zou roken.

Het gebruikte jargon roept opvallend veel herinneringen op aan passages uit een mijns inziens enggeestig en zeer tendentiekus boek, dat sedert zijn publicatie in 1996 in New York een enorm publiek succes kende: Samuel P. Huntingtons "Clash of civilizations", waarin de wereldculturen in acht specifieke modellen worden ingedeeld. De eveneens in New York levende Palestijnse cultuurfilosoof en letterkundige Edward Said reageerde hierop met een schitterende bijdrage in "Le Monde" met als titel "The Shock of Ignorance". De lectuur van Amin Maaloufs "Les identités meurtrières" volstaat om zich bewust te worden van de complexiteit van het begrip culturele identiteit en vast te stellen dat die identiteit ontstaat uit een permanente wisselwerking van wederzijdse confrontatie en bevruchtende inspiratie.

Mijn daarbij aansluitende thesis is dat het gebrek aan aandacht van onze huidige Westerse Democratieën voor het actief inzetten van onze denk- en kunsttraditie in de maatschappelijke besluitvorming, deze traditie tot een soort decoratieve kanttekening en uiteindelijk tot dode letter herleidt, daar waar deze traditie de creatieve kracht van de maatschappelijke evolutie zou kunnen en moeten zijn. Sta me toe nog even de oorzaken van deze ontwikkeling te schetsen.

---

¹ De terreuraanslagen op 11 september 2001 in de Verenigde Staten van Amerika (n.v.d.r.).

De encyclopedisten in Frankrijk en Goethe en Schiller in Duitsland wisten welk een belangrijke rol de opvoeding speelt in de opbouw van een humane Republiek; een opvoeding bovendien, die volgens hen verder moet reiken dan het kennen van het alfabet en het verzamelen van kennis. Pas langs de ervaring om kan kennis tot wijsheid evolueren. Jean-Jacques Rousseau schrijft zijn "Emile" en "La nouvelle Héloïse", Goethe zijn "Wilhelm Meisters Lehr- und Wanderjahre" en Mozart zijn opera "Die Zauberflöte". Het recht op vrijheid en de plicht tot opvoeding worden dus groot geschreven in de "Déclaration des droits de l'homme".

De staatsfinanciering van die vrijheid en die plicht zal echter heel vlug het inherente conflict tussen "raison d'état" en de vrijheid van de kunst, en meer in het bijzonder van het theater, aan de oppervlakte brengen. Dat in Amerika diezelfde Puriteinen, die tijdens het Cromwell-regime in Engeland definitief het theater naar Westend verdreven, de "Bill of Rights" opstelden, betekende zondermeer dat ondanks deze "Bill of Rights" het theater werd gecensureerd en de kunst tot een privé-zaak werd verklaard. Deze stelling zal het Thatcherisme later met plezier overnemen. Plato had trouwens al in zijn "Politeia" geëist dat het theater zou verboden worden, zij het op een moment dat de glanstijd van het Griekse theater reeds voorbij was. Dit verbod zullen later alle totalitaire regimes onder verscheidene vormen – van de sluiting van theaters tot censuur van titels en teksten naast de organisatie van staatstheater (denk aan de communistische Chinese balletten op pointes) – overnemen. Hoe dan ook: met de "Verklaring van de Rechten van de Mens" kon de kunst zich vrijkopen van zijn vroegere leenheer – de vorst of prins – zich dus zelfstandig ontwikkelen en kritisch opstellen tegenover de broodheer, daartoe gelegitimeerd door het principe van de vrijheid. Sindsdien werd de manier van omgang van de democratisch gekozen machthebbers met de kunst, de opvoeding en het wetenschappelijk onderzoek, één van de voornaamste parameters voor de beoordeling van de kwaliteit van een democratie.

Verskillende maatschappelijke gebeurtenissen en ontwikkelingen hebben die verhouding tijdens de 20e eeuw verder fundamenteel beïnvloed. Enerzijds is er de bij Marx aanknopende stelling dat de kunst, omwille van haar financiering, een burgerlijke kunst is, voorbehouden aan een elite en die deze elite terzelfder tijd legitimeert en in stand houdt. In zijn uiterste consequenties leidde die stelling tot de poging om de traditie te vernietigen zoals tijdens de culturele revolutie in China, of tot het inkapselen van die traditie als een relikwie onder een glazen stolp zodat ze haar maatschappelijke zeg-

gingskracht verliest. Het Bolshoi theater is hiervan een perfect voorbeeld. Anderzijds zien we het ontstaan van de consumptiemaatschappij en het massaproduct met de daarmee gepaard gaande eis dat ook de kunst een massaconsumptiegoed zou worden. Dit heet dan eufemistisch de 'popularisering' van de kunst. Tenslotte waren er de twee wereldoorlogen en de daaruit ontstane conflictsituatie tussen kunstenaar en kunstwerk, waarvan het surrealisme van André Breton en Marcel Duchamp een goed voorbeeld is, of de muziek van de Darmstädter Schule. Dit leidde tot de kloof tussen publiek en eigentijdse kunst omdat het publiek in tegenspraak tot de "Verklaring van de Rechten van de Mens" niet meer werd opgevoed met de intentie om dit intellectueel proces te kunnen volgen. Dit is de situatie, waarmee we op dit ogenblik geconfronteerd worden, en mijns inziens de reden waarom we niet alleen zo slecht op de gebeurtenissen van deze dagen waren voorbereid maar bovendien zo stuntelig reageerden zowel in woorden als in daden. Indien kunstenaars en denkers volop zouden geïntegreerd worden in het dagelijkse functioneren van de maatschappij, zouden we nu beter de aanleiding en de oorzaken kunnen analyseren om dan preciezer te kunnen reageren.

De Pacificatielezing brengt mijn gedachten van Breda naar Gent, waar ik een ogenblik met U zou willen rondwandelen, om deze stelling te kunnen verduidelijken.

Zoals de huidige Amerikaanse president, had Filips II nagelaten de geboortestad van zijn vader, waar de godsdienstoorlogen woedden, te bezoeken. In twijfel over de te volgen strategieën tegenover de godsdienstoorlog tussen Alva en Posa, dwingt Filips II deze laatste tot een gesprek in Schillers "Don Carlos", derde akte:

*Jüngst kam ich an von Flandern und Brabant,
So viele reiche, blühende Provinzen!
Ein kräftiges, ein grosses Volk – und auch
Ein gutes Volk und Vater dieses Volkes,
Das, dacht ich, das muss göttlich sein! – Da stiess
Ich auf verbrannte menschliche Gebeine.*

(Hier zwijgt hij, zijn ogen rusten op de Koning, die probeert zijn blik te beantwoorden maar getroffen en gegeneerd naar de grond kijkt.)

*Sie Haben Recht. Sie müssen. Dass Sie können,
Was Sie zu müssen eingesehen, hat mich*

*Mit schaudernder Bewunderung durchdrungen.
O schade, dass, in seinem Blut gewälzt,
Das Opfer wenig dazu taugt, dem Geist
Des Opfers ein Loblied anzustimmen!
Dass Menschen nur – nicht Wesen höherer Art –
Die Weltgeschichte schreiben! – Sanftere
Jahrhunderte verdrängen Philipps Zeiten;
Die bringen mildere Weisheit; Bürgerglück
Wird dann versöhnt mit Fürstengrösse wandeln,
Der karge Staat mit seinen Kindern geizen,
Und die Notwendigkeit wird menschlich sein.*

Filips II antwoordt:

*Wann, denkt Ihr, würden diese menschlichen
Jahrhunderte erscheinen. Hätt' ich vor
Dem Fluch des jetzigen gezittert? Sehet
In meinem Spanien Euch um. Hier blüht
Des Bürgers Glück in nie bewolktem Frieden;
Und diese Ruhe gönn' ich den Flamändern.*

Posa:

*Die Ruhe eines Kirchhofs! Und Sie hoffen
Zu endigen, was Sie begannen?...Sie wollen –
Allein in ganz Europa – sich dem Rade
Des Weltverhängnisses, das unaufhaltsam
Im vollen Laufe rollt, entgegenwerfen? (...)
Sie wollen pflanzen für die Ewigkeit,
Und säen Tod? Ein so erzwungenes Werk
Wird seines Schöpfers Geist nicht überdauern.*

Tot zover de dialoog van Posa met Filips II.

In Louis Paul Boons "Geuzenboek" kunt U nalezen waarover Posa het heeft wanneer hij spreekt over de vrede van het kerkhof. Vervang eenvoudigweg de eigennamen in de tekst van Schiller en U beschikt over een politiek discours, waaraan we vandaag zo dringend behoefte hebben.

Terug naar Gent, naar het Gravensteen, waar in 1180 de troubadour Chrétien de Troyes in opdracht van Filips van den Elzas zijn laatste grote roman

schrijft, de zogenaamde "Perceval" roman. In het eerste gedeelte komt er een prachtig verhaal. Luister naar wat Chrétien de Troyes ons vertelt:

"Terwijl ze zo over het één en ander spraken, kwam uit een nevenkamer een jonge man, die een witte lans droeg; hij ging voorbij tussen hen en het haardvuur en alle zagen de witte lans en de puntige speer, waarvan een druppel bloed viel tot op de hand van de schildknaap. Dan kwamen twee andere schildknapen, die prachtig bewerkte gouden kandelaars in de handen droegen.

De schildknapen die deze kandelaars droegen, waren heel mooi en in iedere kandelaar brandden minstens tien kaarsen. Een edel meisje, dat de knapen volgde, mooi, heel lief en prachtig gekleed, droeg met haar beide handen een graalschotel en die verspreidde zulk een stralend licht dat de kaarsen in de kandelaars hun glans verloren zoals de sterren bij het opkomen van de zon of de maan. Dan volgde een meisje dat een snijplateau uit zilver droeg. De graalschotel was uit het fijnste goud en bezet met edelstenen, de mooiste en duurste die men op aarde en in de zee kan vinden. Ook zij kwamen voorbij tussen tafel en haardvuur en gingen van de ene naar de andere kamer. En de jonge knaap, Perceval zag ze voorbijgaan maar waagde het niet om vragen te stellen, de woorden van de edelman indachtig dat het soms beter is te zwijgen dan al teveel te vragen."

Bij iedere gang van de rijke maaltijd wordt de graalschotel aan Perceval en zijn op een bed gekluisterde gastheer voorbij gedragen maar Perceval zal geen vragen stellen.

Wanneer hij na een heerlijke nachtrust ontwaakt zal hij niemand meer in de burcht ontmoeten. Wel is de ophaalbrug van de burcht naar beneden gelaten en hij beslist de dienaars, waarvan hij denkt dat zij in het bos zijn gegaan, te vragen waarom de lans bloedt en wie uit de graalschotel wordt gespijst. Maar van zodra hij de burcht heeft verlaten, wordt de brug opgehaald en vanuit de burcht antwoordt niemand meer op zijn vraag "tu qui le pont as levé, parole a moi"... In het woud aangekomen wacht hem het volgende avontuur.

De geschiedenis van de graal is één van de mooiste voorbeelden van de manier waarop bepaalde symbolen, langs de kunst om, tekenen worden van onze vragen en aspiraties, en dat doorheen een soms duizendjarige geschiedenis en vele verschillende culturen. Bij Chrétien de Troyes bijvoorbeeld is tijdens de eerste graalvertelling geen enkel specifiek christelijk aspect aanwezig. De bloedende lans is een beeld uit de Keltische mythes en zal pas later in verband worden gebracht met de zogenaamde lans van Lancelot, die diegene zou geweest zijn waarmee de Romeinse soldaten de zijde van Christus hebben doorboord. De graal was nog een diepe schaal, waarin gewoonlijk de beste happen aan de gasten werden aangeboden, nog geen ciborie. En pas later wordt de zilveren voorsnijplaat, een magische steen, die zal herinneren aan de Kabba in Mekka. De witte duif, die later bij de graalrituelen zal verschijnen zoals in de iconografie van Pinksteren, behoort samen met de havik en de feniks ook tot de mythische vogels uit de Arabische kosmologie. Wellicht is het bovendien interessant om hier al op te merken dat de eerste graalroman werd geschreven in een periode waarin de Arabische Averroes in het Andalousische Spanje de traditie van Aristoteles aan het Westen doorgeeft en pleit voor harmonie tussen religies.

Naast de Arabische invloed wordt de graalgeschiedenis sterk gekenmerkt door de Keltische mythes en de verhalen rond Koning Arthur en de ridders van de ronde tafel, waarvan Lancelot de meest bekende is. Het is hier dat wij het verhaal vinden van de visserskoning, die model staat voor Amfortas en die de gastheer is van Perceval bij Chrétien de Troyes. Levend op een eiland en ontmand, kan hij niet meer jagen en moet hij dus van de visvangst leven.

Het is pas in de dertiende eeuw dat de graalgeschiedenis onder invloed van de Cisterciënzer monniken, wier stichter Bernard van Clairvaux in Vézelay tot één van de grote kruistochten had opgeroepen, een christelijk verhaal zal worden met het verschijnen van de verhalen over Jozef van Arimathea, Merlijn, Gawain en koning Arthur. Daarop volgt dan de tweede grote Parzivalroman: die van Wolfram von Eschenbach, geschreven tijdens het keizerrijk van Frederik II van Hohenstaufen, wiens Roomse Rijk zich uitstrekt van het noorden van Duitsland tot Sicilië. Hij is de meest fascinerende figuur van de Middeleeuwen. Hij is het die de dichtkunst van Walther von der Vogelweide en Godfried von Strassburg aanmoedigt, door de paus tweemaal in de banvloek zal worden geslagen, als lijfwacht Sarazeense soldaten kiest en de heilige Franciscus voor een gesprek naar Bari uitnodigt. De inhoud van dit gesprek moet even fascinerend geweest zijn

als de door Thomas Mann geromantiseerde ontmoeting tussen Echnaton en Jacob.

Om het beeld te vervolledigen moeten wij nog wijzen op de orde van de tempeliers, een merkwaardige gemeenschap van oorlogszuchtige riddermonniken, die na een periode van hoogbloei door de paus werd afgeschaft en die zowel de iconografie van de graalmythos, als Wagner bij het tekenen van de graalgemeenschap, hebben beïnvloed. De bewoners van Montsalvat, waar de graalburcht zich bevindt, wordt een mannengezelschap, vergelijkbaar met de priesters van Sarastro en de Taliban, waar vrouwen enkel nog mogen dienen omdat ze anders enkel verleidsters worden. Ook Wagner ontkomt niet aan de Arabische invloed. Kundry haalt geneeskundige kruiden en oliën voor Amfortas uit de Oriënt. Maar reeds bij Wagner moet men dit begrip interpreteren in de zin die Edward Said eraan gaf in zijn boek "Oriëntalisme" en waarin hij het begrip Oriënt interpreteert als een projectie van de Westerse maatschappij en van haar onderdrukte verlangens. De Oriënt wordt het symbool voor het verval van de zeden met de hang naar sensualiteit, gesymboliseerd in de zwoelheid van de zuiderse Oriëntaalse nacht, parfums van exotische bloemen en het geruis van zachte fonteinen. Bij Wagner moet de verleiding van Parsifal dus gebeuren in een tuin van bloemenmeisjes, die op het einde van de tweede akte als zinsbegoocheling zal onttoverd worden. Het heeft Wagner er niet van verhinderd zich daarbij te laten inspireren door de door hem geliefde tuinen van Ravello in de omgeving van Sorrente aan de kust van Amalfi. Het moet ons ook niet verwonderen dat de zogenaamde Teutoonse Wagner zijn Parsifal grotendeels componeert in Venetië, de meest Oriëntaalse der Italiaanse steden, waarmee hij de stelling van Said bevestigt.

Het volstaat dus een heel klein beetje te wroeten in onze tradities om te ontdekken dat culturen geen monolieten zijn zoals iemand als Samuel Huntington beweert, maar een fascinerend netwerk van tegenstellingen, doorstromingen, destructie en inventies... De graalgeschiedenis, die later door de christelijke religie werd gerecupereerd, blijkt dan opeens een fascinerend verhaal te zijn dat ons leidt van het Keltische Ierland, langs het door Karel de Grote herschikte Roomse rijk naar Jozef van Arimathea, en zo naar het aards paradijs op de grens tussen Indië en het Perzische rijk van Zarathustra. En wellicht is Alexander de Grote ergens ook een Parsifal, wiens naam door Richard Wagner werd veranderd in Parsifal, waarbij hij de c door een s vervangt om zo in de eerste lettergreep van de naam het Perzische woord "parsi" te kunnen gebruiken, wat betekent "onschuld".

Het is dus de manier waarop wij de mythes in literatuur en beelden terugvinden in verschillende culturen, die bevestigt dat een uitdrukking zoals een “clash of cultures” enkel kan shockeren omwille van de “ignorance” die daarachter steekt.

En wandelen we nu van het Gravensteen naar de St.-Baafskathedraal, langs het fiere Belfort. Gebouwd naast de lakenhalle, tehuis van de rijkste gilde van de stad, zoals ook in Brugge, staat de toren voor de macht en rijkdom van zijn burgers. Dat is zo sinds mensenheugenis: van de toren van Babel tot de Eiffeltoren, van San Gimignano tot Manhattan. Sedert het Bijbelse verhaal in de Genesis XI, werden er duizenden boeken over geschreven en werd het een fascinerend onderwerp zowel voor dichters – van Mallarmé tot Baudelaire en van Joyce tot James, Zweig en Kafka – als voor schilders, met als *summum* het tableau van Breughel, dat in Wenen nog altijd miljoenen bezoekers lokt.

Omdat in het Hebreeuws hetzelfde woord zowel toren als stad aanduidt, staat Babel ook voor Babylon en wordt de mythe eveneens geassocieerd met het begrip van de vervloekte stad vol verderf zoals Sodoma en Gomorra. De literaire beelden, die ermee verbonden worden, zijn zeer verschillend en tonen aan welke fascinatie ervan uitgaat: de toren als fallusymbool middenin de vrouwelijke stad, die in de apocalyps van Sint-Jan de hoer wordt; het labyrint in de toren, zoals Piranesi dat in zijn gravures tekent en ook de toren als bibliotheek. Dit vinden we zowel bij Umberto Eco in de “Naam van de Roos” als bij Baudelaire en wat Henri Van de Velde bij het ontwerpen van de Gentse boekentoren zeker tot inspiratie diende. Zelfs Hollywood bezwijkt onder de kracht van het beeld en de mythe van Babylon: het monster Godzilla moet uit de Oceaan naar Manhattan optrekken, King Kong klampt zich vast aan de Empire State Building en Steven Spielberg kan niet nalaten in zijn “Artificial Intelligence” Manhattan met zijn wolkenkrabbers in de oceaan te laten zinken. Het is dus voor ieder intelligent mens onbegrijpelijk dat een rijkelijk gefinancierde organisatie als de CIA blijkbaar nooit zulke verbanden heeft gelegd, wat enkel daarmee kan samenhangen dat ze vooral computertecnocraten inzet zonder de minste zin voor traditie zodat ze er niet in slaagt een dergelijke catastrofe te vermijden. De vernietiging van de WTC-torens hangt duidelijk samen met de bijbelse mythos, tenminste vanuit een religieuze interpretatie van hoogmoed en de zondige stad. Het is des te fascinerender dat het de Arabische dichter Adonis is die ons met zijn “Poème de Babel”, dat vorig jaar verscheen, een laïcistische visie op die mythos geeft. De toren wordt er

symbool van het totalitaire en globaliserende. Dat wordt bestraft en spraakverwarring en multiculturaliteit zijn onze redding. Babel wordt een ander beeld voor het Chiasma-model van de huidige fysica. De indruk ontstaat dat de mythos van Babel vanuit de geïnstitutionaliseerde religies – en dat geldt zowel voor de islam, het jodendom als de christelijke leer – vals geïnterpreteerd werd in de zin van “una ecclesia”.

Misschien mag ik suggereren dat de Nederlandse en Vlaamse belforten daar een antwoord op geven met hun beroemde beiaarden. In Gent zijn dat 42 klokken die, bespeeld zonder kennis van harmonische wetten een chaotische kakofonie voortbrengen, maar wier klank bespeeld met vakmanschap, uitgroeit tot een betoverende harmonie die de stad in vervoering brengt en de totalitaire gedachte vervangt door een samenhangsgevoel.

Denken we nog even terug aan de drie beelden van onze wandeltocht. Het zijn de dichters die met het woord, met de muziek, de ruimte en de kleuren ons kunnen helpen de vragen juist te formuleren. Enkel een dichter als Adonis kan schrijven “comment faire pour que la pensée devienne le parfum d'une rose?” Het zijn de dichters die de taal doen leven en ze redden van de dood door het juridische jargon; de muzikanten die de geluiden vorm geven; de architecten, schilders en beeldhouwers die de ruimte contouren, perspectief en contrast verlenen, zoals Herman Teirlinck dat in zijn esthetische studies definieerde.

Wij hebben dus de kunstenaars nodig om geschiedenis om te zetten in herinnering. Herinnering, niet als nostalgisch materiaal, maar als de *humus* van waaruit we de toekomst kunnen denken. Omdat het de kunstwerken zijn die feiten omzetten in “beleefde” ervaring van existentiële situaties. Herinnering, evenmin als cultus van het verleden, omdat tradities dan vervallen tot relikwieën die gedoemd zijn om in stof uiteen te vallen, maar als stimulus voor inventiviteit en handelen.

Wij zouden onze wandeltocht nog kunnen verder zetten: van het “Lam Gods” van Jan Van Eyck tot “De Zeven Hoofdzonden” van Jeroen Bosch, van de door Dallapiccola bezongen “Klokke Roeland” tot Panamarenko's vliegtuigen.

De kunstwerken en wetenschappelijke ontdekkingen, waarmee de mens sedert mensenheugenis reageert – al dan niet binnen een religieus veld – op alles wat hem omringt, vormen permanente antwoorden op onze vragen. Maar we leven in een tijd van economische efficiëntie en rentabiliteit; de

rest werd naar de periferie verschoven en zo werd een evenwicht verbroken waaronder we vandaag gebukt gaan en waaronder we steeds meer zullen lijden. Intussen wordt iedere dag opnieuw de graal aan ons voorbij gedragen en durven we geen vragen stellen omdat we hebben vergeten welke vragen belangrijk zijn en noodzakelijk gesteld moeten worden. De kunstwerken liggen als een schat van Ali Baba om ons heen en we behandelen ze als schroot, afval uit een voorbije tijd.

Maar de kunstwerken blijven stralen uit zichzelf en dus blijven kansen open. De tijd der zekerheden – zowel die van de ideologieën als die van de verzekeringen – is voorbij; voor ons ligt de weg der mogelijkheden. Laten we de dichters volgen, zij zullen ons in de juiste richting leiden.

 DE PACIFICATIELEZINGEN TE GENT VZW

PACIFICATIELEZINGEN

- 1981 **Dr. Albert H. van den Heuvel**
Het ideologieloze tijdperk
- 1982 **Dr. Dirk Dolman**
Het parlement als pacificatie
- 1983 **Prof. dr. em. Edward Schillebeeckx**
Vrede door gerechtigheid
- 1984 **Kees C.A.M. Middelhoff**
Wortels van een misverstaan
- 1985 **Dr. Johannes G.C.A. Briels**
De Zuidnederlandse immigratie omstreeks 1572-1630: Een vergeten bladzijde uit de geschiedenis van de Nederlanden
- 1986 **Hella S. Haasse**
De Lage Landen en het Platte Vlak: Kanttekeningen bij een gemeenschappelijke literatuur
- 1987 **Prof. dr. Han Entzinger**
Immigratie en pluralisme
- 1988 **Fons Rademakers en Roland Verhavert**
De Nederlandse film
- 1989 **Jan Hoet**
De kunst als waarde van morgen
- 1990 **Maarten Mourik**
Culturele coëxistentie in Europa: de noodzaak van een nieuwe pacificatie

- 1991 **Geert van Istendael**
En België heeft Vlaanderen gemaakt
- 1994 **Greetje van den Bergh**
Tussen handhaven en verdwijnen: Het Nederlands in een eenwordend Europa
- 1995 **Prof. dr. mr. Cees Fasseur**
Verbittering en verzoening: Nederland en zijn koloniale nalatenschap
- 1996 **Prof. dr. Herman Balthazar**
Brabantse en Hollandse patriotten: De Revolutietijd in Noord en Zuid, eender en anders
- 1997 **Jerôme L. Heldring**
Pacificatie van Europa?
- 1999 **Prof. dr. em. Eric Suy**
Prolegomena voor een pacificatie tussen de volken
- 2000 **Derk-Jan Eppink**
Over de Moerdijk: Cultuurkloven in Europa
- 2001 **Gerard Mortier**
Europa: het gevaar van de verstomming

- In 1981 tot 1988, in 1990, 1994, 1995, 1997 en 2000 werd de lezing te Gent georganiseerd;
- in 1989 en 1991 werd de lezing te Terneuzen georganiseerd;
- in 1996 werd de lezing te Leiden georganiseerd;
- in 1999 werd de lezing te Dordrecht georganiseerd;
- in 2001 werd de lezing te Breda georganiseerd.